

MAHDISTICKÝ SÚDÁN (1881–1898): HISTORICKÉ A SPOLEČENSKÉ KOŘENY MAHDISMU

Kateřina Benešová

1 Úvod

Mahdismus představoval militantní náboženský směr, který vznikl v Súdánu jako reakce na společenské a politické změny. Svůj název získal podle představitel Muhammada Ahmada titulovaného *mahdī*. Byl to právě on, kdo vyvolal jednu z nejslavnějších protikoloniálních revolt v Africe – *Mahdīho* povstání. Původně byla celá vzpoura podceňovaným aktem neloajality vůči egyptské a posléze britské administrativě v Káhiře, ale nakonec se mahdistické války v Súdánu mezi lety 1881–1898 staly tvrdou zkouškou pro všechny zapojené aktéry. *Mahdīho* povstání, nebo též povstání dervišů, však nelze pouze považovat za typickou válku za nezávislost proti koloniální mocnosti (nejprve Osmanské říši a Egyptu, posléze Velké Británii), ale také za akt prosazení nového nábožensko-politického směru, který měl vést k vytvoření náboženského státu.

O britské koloniální politice v Africe potažmo Súdánu bylo již publikováno množství studií a monografií, stejně tak jako soudobých záznamů od přímých účastníků tažení jako byl Winston Churchill, který o tažení napsal knihu *The River War*¹ nebo Carl Rudolf Slatin v zápiscích *With Fire and Sword in Sudan*.² Ale bylo i mnoho dalších ze stran cestovatelů, novinářů, vojáků či dobrodruhů, kteří se válek s mahdisty zúčastnili. Z novodobých odborných studií, které se *Mahdīho* povstání věnují, bych určitě upozornila na publikace Fergus Nicolli, který o tématu napsal několik knih.³ Dále bych pak poukázala na Alana Theobalda a jeho monografii *The Mahdīya* nebo Kima Searcyho a jeho knihu *The Formation of the Sudanese Mahdist State* – v obou případech se jedná o publikace věnující se mahdismu jako politic-

¹ CHURCHILL, Winston: *The River War: An Account of the Reconquest of the Sudan*. London 2012.

² SLATIN, Rudolf Carl: *With Fire and Sword in the Sudan*. London 1914.

³ NICOLL, Fergus: *The Mahdi of Sudan and the Death of Genral Gordon*. London 2005; NICOLL, Fergus: *Gladstone, Gordon and the Sudan Wars The Battle over Imperial Intervention in the Victorian Age*. London 2013.

kému a náboženskému hnutí.⁴ V českém prostředí je téma mahdistického Súdánu zastoupeno spíše ve studiích věnujících se britské koloniální politice, kde je Súdán představován jako důležitá sféra zájmu britského impéria.⁵

Cílem této studie tak není analyzovat *Mahdiho* povstání jako jednu z koloniálních válek nebo se zabývat britskou perspektivou koloniální politiky a vojenských operací v Súdánu, ale zaměřit se na samotné dění uvnitř Súdánu. Záměrem studie tak je analyzovat mahdismus jako svébytný politicko-náboženský fenomén, který dlouhodobě ovlivnil směřování státu. Podstatným bodem práce je představení vůdčích osobností hnutí a jejich role v povstání. Události, které se týkají britské koloniální politiky v regionu, jsou ve studii upozaděny a pouze zmíněny pro snadnější pochopení konfliktu. Záměrem článku je také definovat náboženské a politické vlivy, které mahdismus zformovaly právě do této podoby. Mahdismus, jako ideologie, měl na svém počátku velký mobilizační potenciál a úspěch nejen u obyvatelstva, ale i na bitevním poli. Jeho další vývoj a snaha o zformování státu a nastolení chalífátu selhaly právě díky hluboce zakořeněným společenským zvykům, které budou ve studii představeny.

Mahdismus představoval náboženskou i politickou doktrínu, s revitalistickým a státotvorným charakterem inspirovaný dobou Proroka Mohameda. Celé společenství a následně i stát tak byly vystavěny na vůdčí charismatické autoritě vůdce. Podle Webera je charismatická autorita typem vůdcovství, kde je hlavní představitel uznáván pro své zvláštní schopnosti, často spojené s hrdinstvím, náboženskou askezí či osobními kvalitami.⁶ Ty ho předurčují k vedení společenství. Následovníci zároveň přijímají jeho vůdcovství a akceptují jeho post. Charismatická autorita je pak považována za nezpochybnitelnou. Jakékoliv postavení se na odpor proti vůdci je vnímáno jako zločin proti společenství/státu. Úspěchy vůdce na poli náboženském, vojenském či politickém jsou pak jen potvrzením správně vyvolené autority.

Studie byla vypracována na základě primárních zdrojů, přičemž velmi podstatnou roli hrály především záznamy anglické administrativy a deníky

⁴ THEOBALD, Alan B.: *The Mahdiyya: A History of the Anglo-Egyptian Sudan, 1881–1899*. New York 1951; SEARCY, Kim: *The Formation of the Sudanese Mahdist State: Ceremony and Symbols of Authority: 1882–1898*. New York 2010.

⁵ VALKOUN, Jaroslav: *Dobytí Súdánu v letech 1896–1898*, Historický obzor, 18, 2007, 11/12, s. 242–252; VALKOUN, Jaroslav: *Generál Gordon a mahdistické povstání v Súdánu*, Historický obzor, 27, 2016, 9/10, s. 210–221; BENEŠOVÁ, Kateřina: *Britská koloniální politika a mahdismus v Súdánu (1881–1898)*, Plzeň 2016. (Diplomová práce obhájená na Katedře věd FF ZČU.)

⁶ ABUSHOUK, Ahmed Ibrahim: *The Ideology of the Expected Mahdi in Muslim History: The Case of the Sudanese Mahdiyya 1881–1898*. Pakistan Journal of History and Culture, 30, 2009, č. 1, s. 56; SEARCY, Kim: c. d., s. 117.

zúčastněných osob. Klíčové popisy *mahdiho* osobnosti a jeho přívrženců, včetně náboženských a politických projevů se dochovaly skrze zápisy jeho zajatců z řad britské administrativy a evropských cestovatelů, misionářů a vojáků účastnících se událostí v Súdánu. Právě díky těmto zápisům lze dnes analyzovat mnoho z myšlenek mahdismu a jeho hlavních představitelů.

2 Islám v Súdánu a zrod mahdismu

Tato slova „Tento svět byl stvořen pro nevěřící.“ zanechal Muhammad Ahmad v jednom ze svých psaných kázání, jenž se nám v písemné podobě dochovala díky přepisu F. R. Wingata v knize *Mahdism and the Egyptian Sudan*.⁷ Jednalo se o poselství určené súdánskému obyvatelstvu, které mělo vyjádřit proklamované změny ve společnosti. Nový pravověrný a spravedlivý svět, který měl *mahdī* a jeho následovníci stvořit bude světem, jenž má být teprve nastolen a bude opakem starého řádu. Cesta k vytvoření takového společenství a později i státotvorného útvaru na území dnešního Súdánu,⁸ však měla dlouhou a spletitou cestu. Formování mahdismu bylo podmíněno souhrou několika faktorů, které toto militantní náboženské hnutí utvářely. Dominantní roli hrál především islám, který ve své lidové tradici – sufismu i fundamentální podobě inspirované dobou Proroka Mohameda, vytvořil v Súdánu svébytnou doktrínu. Při zkoumání kořenů a příčin vzniku mahdismu však nelze opomenout ani sociální a politické vlivy jakými bylo otroctví a dosazená slabá státní správa.

Islámská tradice v Súdánu dlouhodobě ovlivňovala utváření jeho politických a sociálních struktur. Toto monoteistické náboženství, které na území Afriky doputovalo již v 7. století z Blízkého východu, mělo klíčový vliv na historické formování Súdánu. Díky poloze Súdánu se zde náboženství do země šířilo ze dvou směrů. První byl ze severu, z oblasti Egypta, a druhý z Arabského poloostrova přes Rudé moře. V počátcích se nejednalo o násilnou invazi muslimských dobyvatelů, ale především o kulturní a sociální

⁷ THEOBALD, Alan B.: c. d., s. 31; WINGATE, Francis Reginald: *Mahdism and the Egyptian Sudan: Being an Account of the Rise and Progress of Mahdism and of Subsequent Events in the Sudan to the Present Time*. Charleston 2015, s. 44 [překlad – K. B.].

⁸ Název *bilād al-Sūdān* neboli černá země (země černých), jak ji označovali arabští obchodníci a cestovatelé, dal později jméno celému súdánskému státu na dolním toku řeky Nilu a jeho přítocích – Bílý Nil, Modrý Nil a Bahr al Ghazal. GUARAK, Mawut A. M.: *Integration and Fragmentation of the Sudan: An African Renaissance*. Bloomington 2011 s. 11; LEWIS, David L.: *The Race for Fashoda: European Colonialism and African Resistance in the Scramble for Africa*. Bloomsbury 1988, s. 137.

aspekty náboženství, které se v Súdánu rozšířily díky karavanním stezkám. Region severovýchodní Afriky měl až do příchodů Arabů v roce 639 velmi silnou křesťanskou základnu tvořenou koptskými křesťany a núbijským a etiopským královstvím.⁹ Arabové záhy po obsazení Egypta zemi konsolidovali a posléze došlo k válečnému konfliktu s núbijským královstvím. Tato válka byla ukončena mírem a také významnou obchodní dohodou, která vydržela v platnosti dlouhých šest století. Hlavním obchodním artiklem se v této době stali otroci.¹⁰

Nedlouho po příchodu arabských obchodníků se začaly v oblasti formovat muslimské obchodnické dynastie, které díky ovládnutí karavanních stezek, vytvářely mocenskou konkurenci k vládním strukturám. Křesťanská nobilita postupně konvertovala k islámu a tím vytvořila vhodné podmínky pro postupnou konverzi veškerého obyvatelstva na území. Důležitým momentem se pro Súdán stal rok 1517, když osmanský sultán Selim I. obsadil Egypt. Záhy měla následovat vojenská kampaň do Súdánu se stejným cílem, ale k té nedošlo. Když později roku 1821 přechází oblast Súdánu pod správu Egypta, potažmo Osmanské říše, je islám součástí súdánské náboženské tradice již několik staletí.

Na počátku 19. století došlo v sousedním Egyptě k nastolení nových politických pořádků, které vynesly do čela země schopného vůdce Muhammada Alího pašu.¹¹ Ten se z pozice egyptského místokrále aktivně angažoval v podmanění Súdánu.¹² Cílem Muhammada Alího nebylo jen upevnění postavení

⁹ Do Súdánu bylo křesťanství importováno díky misijní činnosti Egypta již v 6. století. O tuto činnost se zasadila hlavně císařovna Teodora, manželka byzantského císaře Justiniana. Sever Súdánu byl rychle konvertován a vznikla dvě hlavní centra ve Staré Dongole a Sobě u Chartúmu, jež byla základem pro křesťanské núbijské království. BUDGE, Wallis E. A.: *The Egyptian Sudan: Its History and Monuments*. New York 2010, s. 288–290.

¹⁰ SEARCY, K.: *c. d.*, s. 10.

¹¹ Muhammad Alí (1769–1848) byl panovník albánského původu, který je označován jako zakladatel moderního Egypta. Roku 1806 ho sultán Selim III. jmenoval do funkce egyptského místokrále s titulem paši. COLLINS, Robert O.: *A History of Modern Sudan*. Cambridge 2008, s.13–14.

¹² Díky své strategické poloze a oslabení Osmanské říše, se Egypt stal také důležitým pro evropské mocnosti, snažící se uplatnit na území svůj vliv. Ten byl realizován především skrze finanční pobídky a vysílání odborných poradců do pašových služeb. Muhammad Alí započal s rozsáhlými změnami v oblasti školství, armády a finančnictví. V důsledku úpadku a destabilizace Osmanské říše se však Muhammadu Alímu podařilo Egypt do velké míry emancipovat a formovat vlastní zahraniční i vnitrostátní politiku s cílem modernizovat a reformovat Egypt. Více informací v SAYYD-MARSOT, Afaf Lufti: *Egypt in the Reign of Muhamad Ali*. Cambridge, 1984.

Egypta na mezinárodní scéně, ale především územní expanze.¹³ Region Súdánu byl opředen mnoha legendami. Podle pověstí se mělo jednat o velmi bohatou mystickou zemi – *terra incognita* s obrovskými zásobami zlata a otroků.¹⁴ Obojí se mělo pro Muhammada Alího stát důležitou komoditou. Zlato mělo pomoci splácet zahraniční půjčky a z otroků měla vzniknout početná armáda k dalším vojenským tažením.¹⁵ Výprava do Súdánu započala v polovině roku 1821, poté co byly shromážděny egyptské jednotky.¹⁶ Obsazením a konsolidací Egyptem začala pro Súdán nová kapitola moderních dějin.

Nově ustanovená turko-egyptská správa se v Súdánu potýkala s množstvím problémů politicko-sociálního charakteru. To vedlo v průběhu dekad k její postupné degradaci, která za šedesát let působení vytvořila krutý státní systém zneužívání moci, korupce a útlatu.¹⁷ V čele Súdánu stál generální guvernér, který byl přímo zodpovědný Káhiře, potažmo vicekráli. Země byla rozdělena na provincie, za něž zodpovídal guvernér neboli *mudír*.¹⁸ Jednotlivé oblasti provincií spravovali administrátoři, nazývaní *kāshif*, kteří byli dosazeni místní vládou. O regionálních záležitostech rozhodovali jednotliví lokální vůdci, kteří si volili šejka, a ten se posléze zodpovídal vládnímu administrátorovi. Jednotlivé regiony tak spadaly pod vytvořenou egyptsko-tureckou správu a ne vzdálené Káhiře. Zavedený systém zůstal nezměněný a platný až do roku 1877.¹⁹

Jelikož správa Súdánu probíhala pod vedením osmánsko-egyptské administrativy, vžilo se pro ni mezi místními obyvateli označení turecká – *tur-kija*.²⁰ Vládní úředníci byli rekrutováni z řad Egyptanů, Turků, ale i Syřanů, Albánců, Řeků, Kurdů či Čerkesů. Přesto se pro ně v Súdánu vžilo jednotné

¹³ V průběhu jeho vlády došlo k několika vojenským kampaním do oblasti Arabského poloostrova, Syropalestiny a také Súdánu. Když se mu úspěšně podařilo pacifikovat wahhábisty v oblasti *Hidžázu* obrátily se jeho cíle na jih do Súdánu. Tamtéž, s. 198.

¹⁴ THEOBALD, A: *c. d.*, s. 7.

¹⁵ Otroci pocházeli hlavně z jihu a hraniční oblasti s Etiopií. Kromě vojáků byli využíváni jako pracovní síla na rozrůstajících se bavlníkových plantážích v Egyptě a dále pak jako domácí otroci. THOMAS, Frederic C.: *Slavery and the Jihad in the Sudan: A Narrative of the Slave Trade, Gordon and Mahdism, and Its Legacy Today*. New York 2009, s. 24–34.

¹⁶ HOLT, Peter M. – DALY, M. V.: *A History of the Sudan: From the Coming of Islam to the Present Day*. Essex 2000, s. 44–46.

¹⁷ WARBURG, Gabriel: *Islam, Sectarianism, and Politics in Sudan since the Mahdiyya* (dále jen *Islam, Sectarianism*). London 2003, s. 7–8.

¹⁸ *Mudír* bylo arabské označení pro osobu ve vedoucí nebo řídicí funkci – správce, vůdčí představitel.

¹⁹ MOORE-HARELL, Alice: *Gordon and the Sudan: Prologue to the Mahdiyya 1877–1880*. New York 2013, s. 10.

²⁰ WARBURG, Gabriel: *Historical Discord in the Nil Valley*. London 1992, s. 37.

pejorativní označení – *Turci*, které mělo vyjadřovat příslušnost k Osmanské říši. Makkī Shibīkah ve své knize *The Independent Sudan* popsal vládu Muhammada Alího jako typicky tureckou, s vysokou mírou centralizace, sevřenou snahou vybrat co největší množství peněz od obyvatel a požadující kompletní podřízení rozkazům od vládních autorit.²¹ Ačkoliv faktická vláda Turků v Egyptě v průběhu dekad slábla, označení jakékoliv další státní správy, včetně té britské, zůstalo pro Súdánce jednoduše *turecká*. Dokonce ještě v polovině 20. století byli Evropané v některých částech Súdánu stále označováni jako *Turci*.²²

Pro egyptské úředníky bylo převelení do Súdánu vnímáno jako trest. Většina hodnostářů z Káhiry byla do země poslána jako do exilu, kde se jim mělo dostat pomalé smrti v nehostinném regionu. Přesto si dosazená správa našla jednu výhodu – rychlé zbohatnutí. Hlavním požadavkem Káhiry na Súdán se stal výběr daní od místního obyvatelstva. Centrální správa v Egyptě však nebyla schopna efektivně kontrolovat administrativu v Súdánu, a tak začalo docházet ke zpronevěře peněz.²³ Dalším zdrojem příjmů se v Súdánu stala slonovina a především otroci. Nárůst prodeje těchto komodit vzrostl hlavně v oblasti Bílého Nilu a Bahr el Ghazal. Jakákoliv snaha o odstranění trhu s otroky byla ze strany Káhiry neúspěšná.²⁴ Po roce 1860 však dosáhla situace v Súdánu nového vrcholu a obchodování s otroky se stalo téměř zákonnou součástí obchodu mezi vládou a místními.²⁵ Otrokáři vytvářeli obchodní společnosti, skrze které odkupovali od vlády práva k obchodování v určitých oblastech. Díky tomu mohli s turko-egyptskou správou vyjednávat o výši daní. Na konci vlády Muhammada Sa'ida²⁶ dospěl administrativní rozklad Súdánu do té výše, že jednotlivé provincie již nepodléhaly autoritě Káhiry ani Chartúmu. I přes svou odlehlost byl Súdán častým cílem cestovatelů a dobrodruhů, kteří následně informovali o dění v zemi. Evropská novináři, nobilita a úředníci pohybující se po súdánských provinciích, předkládali alarmující

²¹ SHIBĪKAH, Makkī: *The Independent Sudan*. New York 1959, s. 16.

²² THEOBALD, A.: c. d., s. 9.

²³ DENG, Francis M.: *War of Visions: Conflict of Identities in the Sudan*. Washington 1995, s. 48–49.

²⁴ Osmanský sultán zrušil obchodování s otroky už k roku 1857, ale reálná situace byla jiná. Británie se snažila apelovat na chedíva, aby vyřešil otázku otroctví, ale to bylo vzhledem k nutnosti pracovní síly i společenským zvyklostem obtížné. Dále pak vyvstával problém, jak zabezpečit propuštěné otroky. ERDEM, Hakam: *Slavery in the Ottoman Empire and its Demise 1800–1909*. Istanbul 1996, s. 107–112.

²⁵ GREEN, Dominic: *Three Empires on the Nile: The Victorian Jihad, 1869–1899*. New York 2007, s. 23.

²⁶ Muhammad Sa'íd vládl jako egyptský vicekrál v letech 1854–1863.

zprávy tištěné v evropských novinách. Cestovatel John Petherick ve své knize *Egypt, Sudan and the Central Africa* napsal, že korupce byla tak alarmující, že součet všech úplatků by dal dohromady dvakrát větší příjem než oficiální platy zaměstnanců správy.²⁷ Sir Samuel Baker,²⁸ který se v šedesátých letech angažoval v objevných expedicích do centrální Afriky, popsal situaci v novinách titulkem: „Súdán dodává otroky,“ což rozvířilo tehdejší společnost.²⁹

Pro egyptskou správu byl trh s otroky hlavním „průmyslem země“, na němž měla zájem i místní vláda.³⁰ Místní státní správa podléhala korupci a moci obchodníků s otroky, zatímco obyvatelstvo trpělo pod výší daní. Frank Power ve svých reportážích pro *The Times* napsal: „Pokud si Súdánci přejí vypěstovat obilí, musí zaplatit za povolení, zaplatit za možnost vzít si vodu z Nilu (bez které je země pouhou pouští) a zaplatit za možnost prodávat obilí. Pokud je úroda dobrá, tak zaplatí dvojí daň (jednu soukromou pro pašu a druhou pro vládu v Káhiře). Pokud se úroda nezdaří a nemohou zaplatit daně, jsou zbičováni bičem a vhozeni do vězení.“³¹ Později pak napsal: „Doufám, že chytí každého Egyptana a vyženou ho ze Súdánu. Lepší tisíc let barbarského otroctví než barbarství zločinů nestabilní egyptské vlády.“³²

Turecko-egyptská vláda v Súdánu získala za šest dekad pověst tyranů, otrokářů a cizinců, kteří přišli do Súdánu jen pro otroky a zlato, potažmo finance. Pro jmenované úředníky a vojáky často znamenala služba v Súdánu nedobrovolný exil a trest, podle čehož se v zemi také chovali. Díky své obrovské rozloze, neexistující infrastruktuře a etnické rozmanitosti byla jakákoliv centrální správa Súdánu velmi obtížná a často zcela nemožná. Země vřela nespokojeností, bídou a útlakem. Bylo jen otázkou času, kdy tato všeobecná nenávisť mezi tzv. Turky a místními přeroste do mnohem většího konfliktu. Obyvatelstvo zoufale čekalo na zachránce, který je sjednotí a vyžene *turkiju* ze země.

²⁷ PETHERICK, John: *Egypt, Sudan and the Central Africa.*, Edinburg 1861, s. 245.

²⁸ Sir Samuel Baker (1821–1893) později zastával důležitý post guvernéra Equatorie, který roku 1869 obdržel od chedíva. Jeho cílem mělo být potlačení trhu s otroky a zbudování vojenských základů, což se mu však nepodařilo. Později se vrátil do Káhiry, kde ho v jeho úřadě vystřídal generál Gordon. Napsal množství knih o Súdánu a Africe. FADLALLA, M. H.: *c. d.*, s. 26; HAMILTON, John A.: *Anglo-Egyptian Sudan from Within*. London, 1953, s. 62.,

²⁹ BAKER, Samuel W.: *The Albert Nyanza*. London 1860, s. 11.

³⁰ THEOBALD, A.: *c. d.*, s. 10.

³¹ POWER, Frank: *Letters from Khartoum*. London 1885, s. 38 [překlad – K. B.].

³² Tamtéž, s. 92 [překlad – K. B.].

3 Spasitel a mesiáš

Mahdismus jako náboženská a politická doktrína byl stvořen a formován charismatickým vůdcem. Tím byl Muhammad Ahmad, který se stal symbolem úspěchu a vítězství mahdismu nad kolonizátory. Pro některé charismatický lídr a osvoboditel, pro jiné politický protivník a islámský fanatik. Muhammad Ahmad ve své osobě spojoval mnohé a díky příhodným politickým a náboženským podmínkám se mu podařilo vytvořit svébytné společenství, které změnilo směřování Súdánu po mnoho dalších dekád. Muhammad Ahmad ibn al-Sajid 'abd Alláh se narodil roku 1844 na ostrově Labab (někdy Lebab) v provincii Dongola.³³ Jeho rodina patřila k tzv. *ashrāf*, což bylo označení pro rody, které dokládaly svůj původ k Proroku Mohamedovi.³⁴ Muhammadův otec 'Abdallāh byl uznávaný stavitel lodí a tesař a jeho živnost později převzali jeho synové, kromě Muhammada Ahmada, který se rozhodl věnovat náboženskému studiu u místních súfijských šejků.³⁵ To se později projevovalo v jeho učení mahdismu, který významně ovlivnil právě súfismus studovaný v mládí.

Muhammad Ahmad navštěvoval náboženské školy – *khalwas*, kde žáci podstupovali výuku koránu a vzdělání v islámském právu a soudnictví. Mezi takové významné instituce patřily koránské školy v Kararí a Chartúmu, na nichž později studoval. Zásadním pro Muhammada Ahmada bylo setkání s vůdcem súfijského řádu sammānija šejkem Muhammadem al-Sharífem Nūr al-Dā'im, který ho přijal za svého učně – následovníka.³⁶ Po sedmi letech vzdělávání, modlitbách a askezi Muhammad Ahmad obdržel titul šejka sammānijského řádu a vrátil se do Chartúmu k rodině. Od roku 1871 se Muhammad Ahmad usadil na ostrově Abā na Bílém Nilu, kde shromáždil i své následovníky. V této době se jeho učení a skutky začínají dostávat do povědomí širší veřejnosti. Především jeho mnohahodinové meditace, modlitby a ex-

³³ Údaje o Ahmadově narození se v publikacích rozcházejí – ASHER, Michael: *Khartoum: The Ultimate Imperial Adventure*. London 2005, s. 54; NICOLL, Fergus: *The Mahdi of Sudan and the Death of Genral Gordon*. London 2005, s. 14; THEOBALD, A.: c. d., s. 27, tvrdí že se jednalo o rok 1844 (srpen), naopak FARWELL, Byron: *Prisoners of the Mahdi*. New York 1989, s. 3, předkládá údaj 1845 (listopad).

³⁴ SEARCY, K.: c. d., s. 24.

³⁵ V Súdánu se na konci 19. století vyskytovalo několik dominantních směrů súfismu. Mezi nejpodstatnější patřily sammānija, qādirija, khatmija a tidžānija, přičemž především prvně jmenovaný měl velký význam pro formování mahdismu. KARRĀR, 'Alī Salih: *The Sufi Brotherhood in the Sudan*. Northwestern University Press, 1992, s. 11–12; SEARCY, K.: c. d., s. 39; WARBURG, G.: *Islam, Sectarianism, and Politics in Sudan since the Mahdiyya*, s. 34.

³⁶ LOIMEIER, Roman: *Muslim Societies in Africa – A Historical Antropology*. Bloomington 2013, s. 162.

tatické stavy, při nichž mu jsou zjevovány vize od Boha, měly pro zbídačené Súdánce velký význam.³⁷ Muhammad Ahmad začal být chápán jako svatý muž a nástroj boží vůle, který je hoden následování širokou veřejností. Už v těchto počátcích se objevují první názory, že Muhammad Ahmad je nový *mahdí*. V této době také začíná postupné nepřátelství mezi Muhammadem Ahmadem a šejkem Muhammadem al-Sharífem. Důvodem byla souhra několika okolností. Muhammad Ahmad se stal velmi proslulým náboženským vůdcem s množstvím následovníků, a také konkurentem věhlasného sammānjského šejka. Při jedné z návštěv Muhammada Ahmada u šejka Muhammada al-Sharífa došlo k incidentu, při kterém byl šejk zastížen, jak oslavuje obrázku svého syna tancem a hudbou, což v očích Muhammada Ahmada bylo zcela neislámské.³⁸ Rozpory a vzájemná kritika obou mužů se prohlubovaly až do momentu, kdy šejk Muhammad al-Sharíf vyloučil Muhammada Ahmada ze sammānjského řádu.³⁹

Muhammad Ahmad žádal šejka o možnost návratu do společenství, ale ten odmítl, což se mu posléze vymstilo. Jiný sammānjský šejk al-Qurashī bin al-Zajn, konkurent šejka Muhammada al-Sharífa přijal Muhammada Ahmada pod svou náboženskou autoritu. Ta byla v mnohém větší než u šejka al-Sharífa. Spor šejků o přijetí Muhammada Ahmada do řádu skončil až v roce 1880, kdy šejk al-Qurashī bin al-Zajn zemřel. Velká část jeho žáků se postupně přidala k Muhammadu Ahmadovi, který se stal čelní náboženskou autoritou v Súdánu.⁴⁰ Jeho pozice a vliv ještě posílily poté, co se vrátil na ostrov Abā, odkud on a jeho žáci začali podnikat cesty po západních regionech Súdánu, kde upozorňovali na neislámské chování a zvyky místní egyptské správy. Nabádal obyvatelstvo k askezi a následování Boha, který jim pomůže v jejich neutěšeném zápase proti vládním autoritám.⁴¹

³⁷ NICOLL, F.: c. d., s. 34–35.

³⁸ THEOBALD, A.: c. d., s. 28.

³⁹ Spor mezi šejkem a Muhammadem Ahmadem probíhal i ve formě ozbrojených potyček mezi členy řádu, obviňování z odpadlictví od víry a osočování. Je doložen i případ, kdy byla místní správa nucena uvěznit některé z žáků šejka Muhammada al-Sharífa na žádost Muhammada Ahmada. SEARCY, K.: c. d., s. 26–27.

⁴⁰ Společenské postavení a náboženská moc šejka Muhammada al-Sharífa vycházela hlavně z jeho příbuzenství se zakladatelem sammānjského řádu šejkem al-Tajjiba al-Bashíra. Naproti tomu šejk al-Qurashī bin al-Zajn byl oblíbený a slavný žák al-Bashíra, což mu dodávalo u obyvatelstva mnohem větší autoritu. Tamtéž.

⁴¹ Muhammad Ahmad na ostrově Abā pokračoval v meditacích a hlásání návratu k pravému islámu, kompletní podřízení Bohu a boj proti nesprávné interpretaci víry. Kromě svých kázání, na která se dostavovalo stále více posluchačů, také vydával psané modlitby a poučení pro své přívržence. „Nesnáze a strádání k nám přijdou z vůle Boží, aby vyzkoušely naši víru a trpělivost, ... a proto důvěra v Boha a zavázání se jemu, ať se stane cokoliv, musí vést k posílení víry,

Někdy v tomto období po roce 1880 za Muhammadem přišel mladík z kmene Baqqāra z jiho-západního Darfúru jménem 'Abdallāhi (Abdullāh), kterému jeho otec přikázal vyhledat velkého učence a svatého muže, za něhož on považoval právě Muhammada Ahmada. Setkání těchto dvou osobností dalo následně vzniknout mahdismu jako nábožensko-politickému směru. Náboženský zápal a nespokojenost obyvatelstva se slabou zkorumpovanou vládou pouze přispívaly k stále většímu vlivu Muhammada Ahmada ve společnosti. Bylo jen otázkou času, kdy jeho věrní uvidí v náboženském vůdci něco víc než jen islámského vzdělance. Mnohé tehdejší náboženské autority z řad *ulammā* a dalších súfijských šejků v něm však viděli pouze kritika stávajícího řádu, který nemá žádnou vyšší náboženskou autoritu. Muhammadovi následovníci se proti tomuto osočování postavili a začali svého vůdce označovat za *mahdího* – *al mahdī al muntazir*. Ten, který je správně vedený Bohem a nastolí zpět svět pravého islámu.⁴²

Příchod *mahdího* byl v obou tradicích podmíněn výše jmenovanými specifickými politicko-sociálními okolnostmi a vlastnostmi, které musela osoba nárokuje si tento titul splňovat. *Mahdī* se měl vyjevit v době, kdy bude lid trpět pod útlakem a bezprávím nelegitimní odpadlické vlády. Pokud svět dospěje do toho nejhoršího stádia náboženského a společenského úpadku přijde *mahdī* z rodu Proroka, který svrhne staré pořádky a nastolí spravedlivý a pravověrný svět. V osobě Muhammada Ahmada a éře jeho působení se tak protnulý všechny požadované podmínky. Egyptsko-turecká vláda představovala pro obyvatelstvo Súdánu přesně ten případ odpadlictví, korupce a útlatu, který společnost motivoval ve víru v učení proklamované Muhammadem Ahmadem. Navíc jeho autorita jako súfijského šejcha s mystickými schopnostmi s příbuzenskou vazbou na proroka Mohameda pouze potvrzoval jeho nárok na titul *mahdī* – očekávaný spasitel a mesiáš. Pro *mahdího* bylo velmi podstatné udržet si svou autoritu charismatického vůdce. Takovouto moc na území Súdánu představovali tzv. svatí muži či súfijské šejkové, kteří zasahovali do náboženských i politických sporů a udržovali si ve společnosti přirozený vliv. Aby si *mahdī* svou moc upevnil a podmanil si

že je tak učiněno pro naše dobro, i když se to tak nemusí zdát.“ Dále se mezi jeho poučeními často opakovaly verše z Koránu v různých podobách. Z dnešního pohledu se mohou mnohá Ahmadova kázání zdát všední, ale jeho síla spočívala ve schopnosti psát a zachycovat své myšlenky na papír, což bylo mezi domorodým obyvatelstvem chápáno téměř jako mystické. Lidé začali Ahmada vnímat jako svatého muže, který jim přináší poselství Boha, inspiruje je a snaží se vyvést je z jejich chudoby, útlatu a strádání. WINGATE, F. R.: c. d., s. 42; [překlad – K. B.].

⁴² *Mahdī al-Muntazir* – Očekávaný spasitel, ten pravověrně vedený, který po Soudném dnu nastolí věk spravedlnosti. SHARKEY, Heather J.: *Jihads and Crusades in Sudan from 1881 to the Present*. In: Just wars, Holy wars, and Jihads: Christian, Jewish, and Muslim encounters and exchanges. Oxford 2012, s. 263.

co největší množství následovníků, musel se pro ně stát následovníhodným a vyvoleným. Jak dokazují mnohé tehdejší záznamy, mahdího pověst rostla s množstvím zázraků, které mu jeho následovníci připisovali.

Proklamací a přijetím titulu tak Muhammad Ahmad jen posílil svou pozici charismatického náboženského vůdce, který svým následníkům přislíbil svržení současných pořádků a nastolení pravověrného a spravedlivého islámského státu. Muhammad Ahmad začal označovat stávající stav vlády v Súdánu za nelegitimní, nespravedlivou a odpadlou od pravé víry a podněcoval v obyvatelstvu víru v revitalizaci a svržení autorit pomocí džihádu a nastolení jediného správného státu – chalífátu.⁴³

Nově zvolený *mahdī* chápal, že vlna odporu proti egyptské a později britské správě, kterou vyvolal, byl důsledkem nespokojenosti obyvatel s útlakem turko-egyptské vlády v Súdánu.⁴⁴ Jeho cílem bylo nejen posílit svou moc, ale i vytvořit dlouhodobé státotvorné společenství, které svou náboženskou silou překročí hranice Súdánu a bude se šířit dál, především do Egypta.⁴⁵ Muhammad Ahmad se ve svém učení upínal k myšlence globálního džihádu, který povede společnost k návratu k pravému islámu a zbaví ji jařma kolonizátorů, ať už Egypta nebo Velké Británie. K tomu, aby mohl být takový plán uskutečněn, bylo nutné konsolidovat moc a zajistit si nárok na post lídra a potvrdit svou náboženskou autoritu, ale i strukturu a hierarchii nově vzniklého společenství. Je nutné podotknout, že díky dlouhodobé neschopnosti káhirské správy uklidnit poměry v Súdánu, byla *mahdího* mise v mnohém usnadněna. Vysoká míra korupce, ilegalita trhu s otroky a nadměrné daňové zatížení obyvatel, kteří sledovali, jak jejich guvernéři a turko-egyptská správa žijí v přepychu a oddávají se hazardu a alkoholu, což bylo považováno za *bidāʾ*, pouze utvrdilo Súdánce v nutnosti boje proti stávajícímu systému.⁴⁶

Poté, co Muhammad Ahmad úspěšně odrazil útok egyptských jednotek na ostrov Abā roku 1881,⁴⁷ přesunul svoje následovníky do Nubských hor

⁴³ SEARCY, K.: c. d., s. 30, 34, 36.

⁴⁴ Důvodem povstání mahdistů byl boj proti *turkije*, ale po roce 1882, kdy správu nad Egyptem převzaly Britové, se v Súdánu stává nepřítelem i britská administrativa. POWELL, Eve Troutt: *A Different Shade of Colonialism: Egypt, Great Britain and the Mastery of the Sudan*. London 2009, s. 68.

⁴⁵ RONEN, Yehudit: *Between the Mahdiyya and the Muslim Brotherhood: Continuity and Change in Islamic Radicalism in Sudan*. The Journal of North African Studies, 12, 2007, č. 1, s. 1, 3.

⁴⁶ *Bidāʾ* je souhrnné označení pro zvyky a chování, jež lze označit jako neislámské a inovativní, související s modernitou. SEARCY, K.: c. d., s. 31.

⁴⁷ Káhira, ale především Chartúm, se obávali vlivu Muhammada Ahmada v Súdánu, ale jejich zásah proti mahdistům, přišel příliš pozdě. Porážka vojáků na ostrově Abā v roce 1881 je chápána jako začátek povstání. NICOLL, F.: c. d., s. 81–89.

– lokality Džabal Gedir, na jihovýchodě Kordofánu. To bylo lépe chráněné a díky neexistující infrastruktuře a podpůrným zásobovacím stanicím, zcela nedostupné pro egyptské jednotky z Chartúmu. Mnozí Muhamadovi následovníci celý tento přesun vnímali jako další znamení Alláhovy přízně v jejich konání, neboť odchod z ostrova Abā pokládali za stejný krok, jako když Prorok Mohamad odešel z Mekky do Mediny a započala tzv. *hidžra*.⁴⁸ Kmeny, které se k *mahdīmu* přidaly, byly následně začleněny do vojenských jednotek, které spravovaly dobyté provincie a jejich správní centra. Podrobené území bylo mahdisty zplundrováno a všechna kořist ze zničených posádek jako peníze, zbraně či koně připadli *mahdīmu*, který kořist následně rozdělil mezi své bojovníky. Slatin Paša napsal ve svých vzpomínkách toto: „Takové podmínky byly neobyčejně příznivé pro vládnoucí kočovné arabské kmeny. Pod pláštěm náboženské války, které vděčily za svou existenci, mohly masakrovat, plenit a okrádat domorodce, o kterých prohlásily, že jsou loajální k nenáviděným Turkům, a současně se radovaly, že nejsou povinni platit daně vládě, kterou smetly.“⁴⁹ Tento způsob zásobování jednotek a vedení džihádu pomáhal udržovat Súdánce loajální k *mahdīmu*. Navíc se díky vojenským úspěchům hnutí začala jeho pověst šířit i do dalších muslimských regionů, které vysílaly delegace s cílem navázat s *mahdīm* náboženské i politické vztahy.⁵⁰ Úspěchy Muhammada Ahmada jen dále upevňovaly jeho roli jako nástupce Proroka Mohameda. Vše vyvrcholilo, když se *mahdí* začal označovat titulem *Khalīfat Rasūl Allāh* – „nástupce Božího posla“.⁵¹

Jelikož cílem mahdismu bylo odstranit *turkīju* a všechno nearabské obyvatelstvo a znovunastolit islám z doby Proroka, do nepřízně mahdistů se postupně dostaly i súfijské řády. Důvodů pro tento krok bylo hned několik. Súfismus byl z hlediska sunny zcela odmítán, ale především část vysoce postavených šejchů byla velmi úzce navázána na turecko-egyptskou administrativu, později i tu britskou. Stavěla se proti legitimitě Muhammada Ahmada jako náboženského vůdce a prohlašovalo ho za podvodníka. Tento verdikt vynesla a podporovala i majoritní většina *ūlamā* v Chartúmu a okolí.⁵² V tuto chvíli stál *mahdí* před velkou výzvou neboť súfijské řády byly v Súdánu velmi rozšířené, populární a vlivné. Roku 1883 došlo po obsazení pevnosti El Obeid k veřejnému prohlášení z úst chalífy Abdalláhiho, že Muhammad Ahmad

⁴⁸ NICOLL, F.: c. d., s. 90–94.

⁴⁹ SLATIN, Rudolf Carl: c. d., s. 66.

⁵⁰ Jednalo se o delegace z oblasti *Hidžázu*, Indie, Tuniska či Maroka. HOLT, P. M. – DALY, M. V.: c. d., s. 64.

⁵¹ SEARCY, K.: c. d., s. 34.

⁵² THEOBALD, A.: c. d., s. 33.

ruší a zakazuje jakékoliv aktivity spojené se súfismem.⁵³ Cíl byl jasný, omezit vliv řádů, šejků a svatých mužů, kteří se mohli stavět proti mahdismu a nárokovat si náboženskou a politickou moc na úkor *mahdiho*. Káhirská správa a súfismus tak zastávaly v očích mahdistů pozici srovnatelného nepřitele.⁵⁴

Stejně tak jako v sobě *mahdī* viděl nástupce Božího posla – Mohameda – své velitele chápal stejně. 'Abdallāhi se měl stát nástupcem chalífy Abū Bakra, 'Alī wad Hilū nástupcem 'Umara a Muhammad al-Sharīf nástupce chalífy Aliho bin Tāliba. Čtvrtým chalífou byl zvolen Muhammad al-Sānusī, který však tento post odmítl.⁵⁵ Muhammad Ahmad tak získal své tři chalífy, kteří se prezentovali jako správné vedení chalífové – *al-Khulafā' al-Rashidūn*.⁵⁶

'Abdallāhi zastával po mahdím druhou nejvyšší pozici ve státě a nárokoval si titul *khalīfat al-Mahdī* (nástupce mahdiho) a dále pak *amīr Juyūsh al-Mahdiyya* (velitel mahdistických armád). 'Abdallāhi byl velitelem tzv. černého praporu – *al-rāya al-zargā*,⁵⁷ který se skládal převážně z arabského kmene *baqqāra* z okolí Kordofánu a Darfúru, a tvořil nejpočetnější divizi. 'Alī wad Hilū velel tzv. zelený prapor – *al-rāya al-khadrā*, který tvořily kmeny *kināna*, *digheim* a *baqqāra* z jižního Kordofánu a Jeziry. Třetím velitelem byl Muhammad al-Sharīf, který vedl tzv. červený prapor – *al-rāya al-hamrā*, který zahrnoval tzv. *ashrāf* – členy a příbuzné *mahdiho* rodiny a přívržence mahdismu z rodů žijících v okolí Nilu.⁵⁸ Každý pátek se pak konala vojenská přehlídka všech regimentů, při níž mahdī žehnal svým plukům.

Mahdismu se tak v Súdánu během velmi krátké doby podařilo vytvořit potenciálně silnou náhradu *turkīji*. Cíl vytvořit nový spravedlivý a pravověrný svět za pomoci džihádu a ustanovit teokratický islámský stát, který zničí a vyžene káhirskou správu, byl z velké míry za života *mahdiho* naplněn. Jeho sen o pokračování tažení proti Egyptu a dalším se neuskutečnil. Mahdisté, kteří až do roku 1885 zaznamenali mnoho vítězství včetně slavného pádu Chartúmu, se však potýkali i s množstvím problémů, především v oblasti sociálního a politického zázemí, které bylo v Súdánu hluboce zakořeněné a mnoho dekád udržované předchozí administrativou. Ani za pomoci pravého islámu nešlo opomenout chudobu a etnické rozdílnosti obyvatelstva, které nemohlo být zcela sjednoceno. Počáteční úspěchy a rychlý vzestup hnutí, který překvapil nejen Egypt, ale i britskou správu, začal po *mahdiho* smrti

⁵³ SEARCY, K.: *c. d.*, s. 34.

⁵⁴ Tamtéž, s. 40.

⁵⁵ Muhammad al-Sānusī byl súfijský šejk sānusijského řádu v Libyi.

⁵⁶ SEARCY, K.: *c. d.*, s. 46.

⁵⁷ Výraz znamená modrá, ale v súdánské koloniální arabštině je to černá. SEARCY, K.: *c. d.*, s. 46.

⁵⁸ SHAKED, Haim: *The Life of Sudanese Mahdi*. London 1978, s. 6–7.

slábnout a z původních náboženských ideálů se do popředí dostaly politické rozepře. O postavení mahdismu mezi ostatními revitalistickými hnutími islámu v Africe a na Blízkém východě se vede množství diskuzí. Lze doložit, že mahdismus se velkou měrou inspiroval v sokotském džihádu. Ten měl taktéž státotvorný charakter a vytvořil Sokotský chalífát na území dnešní severní Nigerie.⁵⁹ Zakladatelem tohoto džihádistického státu byl Uthmān dan Fodio,⁶⁰ který stejně jako Muhammad Ahmad, získal vzdělání súfijského šejka a odvolával se na náboženskou sunnitskou školu *maliki*. Podobně jako u mahdistů i jeho cílem bylo svrhnout tehdejší vládní elity, které považoval za odpadlické a tyranské. I zde lze vidět podobné příčiny vzniku sokotského džihádu, někdy též označován jako *fulany* džihád, díky názvu etnika.⁶¹ Po smrti Uthmān dan Fodio byla vláda nad sokotským chalífátem převedena na jeho syna Muhammada Bellu, který se tituloval sokotským sultánem.

Muhammad Bello navazoval styky s ostatními zeměmi a jednou z nich byl i Súdán. Díky zprávám o obchodních a diplomatických výpravách lze nalézt velmi podstatné spojení sokotského džihádu a mahdismu. Především v oblasti ideologického základu mahdismu lze doložit podobné koncepty jako u sokotského džihádu. Důvodem odchodu fulanských kmenů ze Sokota byla jejich mise, při níž měli na Východě (v Mekce) nalézt osobu, která by se stala *mahdīm*.⁶² Poutě fulanských rodů do Mekky často skončily právě v západním Súdánu, neboť bylo finančně náročné a nebezpečné dostat se dále přes poušť a moře až do Arábie. Nově přichozí přesídlené fulanské kmeny v Súdánu tak v průběhu 19. století získaly důležité posty v administrativě východního Súdánu. Potomci rodů, které se zde usadily, tak dospěli k názoru, že Muhammad Ahmad je právě ten *mahdī*, jehož se měli vydat hledat. Oblast Kordofánu a Darfúru, kde fulanské kmeny byly v obyvatelstvu početně zastoupeny, se stala největší základnou mahdismu v Súdánu. Dokladem vztahů sokotského chalífátu a mahdistického státu jsou i dopisy, které si *mahdī* a později 'Abdallāhi vyměňovali se svými protějšky v Nigérii.⁶³

⁵⁹ DOI, A. R. I.: *The Yoruba Mahdī*, Journal of Religion in Africa, 1972, s. 120–122.

⁶⁰ I dan Fodio byl svými následovníky označován za *al-mahdī al-muntazr*, ale na rozdíl od Muhammada Ahmada, on tento titul odmítl, nebyl z rodu Proroka Mohameda.

⁶¹ LOIMEIER, R.: c. d., s. 118–120.

⁶² Podle Uthmāna dan Fodia se *mahdī* měl narodit někde v okolí Mekky v Hidžázu, a tak jeho následovníci měli putovat do této oblasti a splnit svatou povinnost pouti do Mekky, přičemž se dostali právě do Súdánu. SEARCY, K.: c. d., s. 83.

⁶³ DOI, A. R. I.: c. d., s. 121.

4 Chalífát a úpadek mahdismu

Přestože *mahdī* a jeho přívrženci zaznamenali mezi lety 1881–1885 velký úspěch svého tažení, Muhammad Ahmad si svůj post *mahdīho* v nově ovládnutém Súdánu dlouho nevychutnal. *Mahdī* zemřel šest měsíců poté, co se mu podařilo dobýt Chartúm,⁶⁴ při jehož obraně padl britský generál Gordon paša.⁶⁵ Pádem Chartúmu se dostal Súdán zcela do rukou mahdistů. Mezi novými elitami však začaly rozbroje o vedení a podobu nového státu. *Mahdīho* mise vyhnat nevěřící egyptsko-britskou vládu a nastolit islámský stát byla uskutečněna. Otázka pokračování džihádu ve jménu víry proti Egyptu a vytvoření funkčního státu se týčila před jeho následovníky jako nepřekonatelná propast. Pokus o invazi do Egypta byl po *mahdīho* smrti zastaven díky rozsáhlému hladomoru, který sužoval Súdán, a sporům uvnitř společenství.

Novou vůdčí osobností se po *mahdīho* smrti stal jeho chalífa 'Abdalláhi. Ten se měl stejně, jako první pravověrný chalífa Abū Bakr, po smrti Proroka stát vůdcem muslimské obce. Proti jeho autoritě se však postavil *ashrāf* – *mahdīho* příbuzní, kteří si pozici vůdců nárokovali pro sebe. Rada, která byla svolána po *mahdīho* smrti a na níž se dostavili všichni chalífové a *ashrāf*, měla vyvolat diskuzi o nástupnictví. *Mahdīho* příbuzní prosazovali zvolení Muhammada al-Sharífa, kterého s *mahdīm* spojoval příbuzenský svazek, stejně jako čtvrtého chalífu Aliho s Prorokem. Většina přízvaných se však postavila za 'Abdalláhiho, neboť *mahdī* za svého života deklaroval: „*Chalífa (myšleno 'Abdalláhi) je mnou a já jsem jím. Následujte ho v každé záležitosti.*“⁶⁶ 'Abdalláhi tak získal *mahdīho* politickou moc, ale vytvořil si tím první zárodky silné opozice v mahdistickém státě. Nově nabytá autorita chalífy byla v oblasti politicko-vojenských záležitostí velmi silná. Opačná situace však panovala v záležitostech náboženských, zde se chalífovo postavení nemohlo rovnat *mahdīmu*. Celá politická struktura mahdistického státu opět orien-

⁶⁴ Smrt Muhammada Ahmada přišla několik měsíců po obsazení Chartúmu 20. června 1885 a důvodem byl pravděpodobně tyfus. Sám *mahdī* dosáhl během čtyř let neočekávaných vojenských i politických úspěchů, ale v posledních měsících jeho života se šířily zvěsti, že více než v náboženství si libuje v luxusu a opulentním životě. SEARCY, K.: c. d., s. 140.

⁶⁵ Generál Gordon byl velmi složitou osobností, o jehož genialitu se vedou spory. Svým chováním a řešením sporů se vymykal. Michael Asher ve své knize *Khartoum: The Ultimate Imperial Adventure* o něm píše: „Rozumný muž snažil se přizpůsobit podmínkám a zároveň nerozumný muž pokoušející se je změnit.“ Sir Edward Hamilton, soukromý sekterář ministerského předsedy Gladstonea ho ve svých denících popsal jako: „...muže, který není zcela při smyslech, a který si opakovaně protiřečí.“ Přesto se však našli mnozí, kteří jeho vojenské schopnosti obdivovali. ASHER, M.: c. d., s. 130; [překlad – K. B.]; NICOLI, F.: c. d., s. 8 [překlad – K. B.].

⁶⁶ SEARCY, K.: c. d., s. 123.

tovala na dobu Proroka Mohameda. Ten také nejmenoval svého nástupce, stejně jako *mahdī*. Jeho nově stvořená náboženská obec, z níž měl vzniknout muslimský stát, musela řešit pozici a pravomoci *mahdīho* nástupce chalífy v novém státě. Chalífa Abū Bakr, který byl po Proroku Mohammedovi zvolen prvním chalífou, obdržel titul *Khalīfat Rasūl Allāh* – nástupce Božího posla, ne titul proroka, takže jeho moc se vztahovala na politickou a společenskou oblast jako v případě titulu vládce či krále, ale bez jasné podoby nástupnictví.⁶⁷ Vzhledem k stylizaci mahdistického státu se se stejnými problémy potýkal i chalífa 'Abdallāhi, ačkoliv byl z *mahdīho* následovníků nejzkušenější a nejschopnější k vedení komunity. Naneštěstí *mahdīho* příbuzní – *ashrāf* ho považovali za nevzdělaného nomáda ze západu, přičemž poukazovali na jeho negramotnost a prostý původ.

'Abdallāhi bin Muhammad Karrār se narodil v Darfúru a patřil k jedné z větví baqqārských kmenů, které obývali provincii Darfúr. Jeho otec a děd patřili k sammānijskému řádu, přičemž jeho děd přišel do Súdánu ze Západní Afriky, když konal náboženskou pouť. 'Abdallāhi dostal silnou náboženskou výchovu, která ho v dospělosti vedla k hledání *mahdīho*, kterému by mohl slíbit svou oddanost.⁶⁸ On a jeho otec se vypravili na pouť do Mekky, ale v průběhu cesty jeho otec zemřel. 'Abdallāhi se rozhodl pokračovat v náboženském vzdělání u Muhammada Ahmada, který již měl pověst náboženské autority a dále pak chtěl pokračovat ve své pouti do Hidžázu. Setkání těchto dvou mužů však vedlo ke vzniku mahdismu. A. B. Theobald v knize *The Mahdiyya* napsal: „Muhammad Ahmad byl Prorok, řečník, svatý muž a visionář, který mohl inspirovat muže svým charisma, aby ho následovali. ...'Abd Allāh Muhammad ('Abdallāhi) byl muž činu a politických pletek, bojovník a organizátor. Jeden kombinoval sílu vůle a inteligenci a druhý měl schopnost převést teorii v praxi.“⁶⁹ *Mahdī* byl vizionářem nových pořádků, ale 'Abdallāhi byl jejich architektem.⁷⁰ Byl to právě on, kdo v počátcích přesvědčil Muhammada Ahmada, že další súdánské kmeny podpoří jeho boj proti egyptské vládě.

Otázka nástupnictví byla po *mahdīho* smrti stále předmětem sporů. Všechny *mahdīho* proklamace, které ohledně 'Abdallāhi učinil za svého života, vedly k přijetí chalífy jako nového charismatického vůdce, i přes velkou

⁶⁷ SEARCY, K.: c. d., s. 92.

⁶⁸ Nejprve složil přísahu al-Zubajrimu, obchodníku s otroky, kterého viděl ve snu jako nového *mahdīho*, ten mu však odpověděl, že není tím, koho hledá.

⁶⁹ THEOBALD, A.: c. d., s. 30 [překlad – K. B.].

⁷⁰ SEARCY, K.: c. d., s. 98.

nelibost *ashrāfu* a dalších kmenů v povodí Nilu.⁷¹ Provolání chalífy za nového vůdce mahdistů přišlo na poslední chvíli, neboť se objevovaly hlasy, že se smrtí *mahdího* končí i mahdismus. Chalífa však obhájil a upevnil svou pozici, když prohlásil, že je s *mahdím* stále ve spirituálním spojení a naslouchá jeho radám, čímž byla existence mahdismu obhájena a posílena jako správná cesta k nastolení islámského státu. Ačkoliv si *mahdí* za svého života uzurpoval všechnu náboženskou a politickou moc pro sebe, súfijská tradice zakořeněná v obyvatelstvu si po jeho smrti opět získala oblibu a obnovila svou vážnost. Theobald ve své knize napsal: „Chalífova politika, kterou nelze bezpečně formulovat, byla hlavně bojem o přežití. Nejprve musel ustanovit svou nezpochybnitelnou autoritu a pak jí udržet.“⁷²

Prvním krokem k vybudování státu bylo ustanovení Ummdurmánu jako hlavní města vznikajícího chalífátu.⁷³ Ummdurmán byl chápán jako *mahdího* město, v němž byla vystavěna jeho hrobka, a v mahdismu měl hrát stejnou roli, jako hrála Medína v době Proroka. Tato změna byla symbolem nové vlády, ale i nových pořádků s cílem oprostít se od *turkíji* a začít budovat islámský stát. Ne všichni mahdisté, jako především členové *ansāru*, souhlasili se změnou a zůstávali dále v Chartúmu, který byl spojován s minulými pořádky. To v září 1886 vyústilo k vydání příkazu, kterým chalífa nařídil všem do deseti dnů opustit Chartúm.⁷⁴ Ummdurmán se tím stal administrativním i náboženským centrem rodícího se státu. Stejně tak jako se Prorok rozhodl odejít z Mekky do Medíny, mahdisté měli z Chartúmu odejít do Ummdurmánu a tím začít novou etapu svých dějin. Ummdurmán získal status *al-bu-ḡat al-musharrafa* – vznešené místo, *ʾāsimat al-Islām* – hlavní město islámu a *al-haram al-sharīf*, které se vztahuje pouze k Chrámové hoře v Jeruzalému a Ka'bě v Mekce. Důležitou součástí města byla tzv. Chalífova mešita, kterou mahdisté považovali za čtvrtou největší na světě. Další velmi podstatnou stavbou byla *mahdího* hrobka, kterou nechal chalífa vystavět a při příležitosti zahájení stavby položil její základní kámen a následně uspořádal mohutné oslavy, kterých se zúčastnilo na 30 000 obyvatel.⁷⁵

⁷¹ Existují doklady, že *mahdího* ženy schovaly jeho meč a pečetní prsten a předali jej Muhammadu al-Sharífovi na znamení jeho nástupnictví v příbuzenské linii, nakonec museli být obě insignie předány 'Abdallāhimu.

⁷² THEOBALD, A.: c. d., s. 144.

⁷³ Deklarovat Chartúm za hlavní město chalífátu odmítl již *mahdí*, neboť se jednalo o město založené Muhammadem Alím, tedy egyptskou administrativou, roku 1823. PAKENHAM, Thomas: *The Scramble for Africa*. London 1991, s. 75.

⁷⁴ KRAMER, Robert, S.: *Holy City on the Nile: Omdurman during the Mahdiyya 1885–1898*. 2010, s. 76.

⁷⁵ SEARCY, K.: c. d., s. 110–114.

Nově vytvořená struktura vlády však nemohla vyhovovat *ashrāfu*, který si chtěl v hierarchii mahdistického státu udržet nejvyšší posty na úkor chalífy a jeho přívrženců. Mahdisté stále velmi vzhlíželi k *mahdího* příbuzným. Ti pro mnohé byli těmi, jež měli získat přední politickou autoritu ve státu, zvláště když *mahdī* měl vlastní syny, kteří mohli převzít vládu.⁷⁶ Netrvalo dlouho a ideální islámský stát, symbol nových pořádků, se začal potáčet v boji o moc mezi dvěma frakcemi. Jednu vedl chalífa a jemu věrní následovníci, druhou 'Alī wad Hilū, Muhammad al-Sharīf a *ashrāf*.⁷⁷ Celá situace vygradovala v otevřeného nepřátelství, které téměř skončilo ozbrojeným bojem mezi oběma frakcemi. Krizi nakonec urovnal 'Alī wad Hilū, který se stal prostředníkem a vyjednal příměří za podmínky, že se Muhammad al-Sharīf vzdá svých mužů a zbraní.

Pro udržení státu bylo potřeba zajistit financování všech jeho složek. Získané prostředky z vojenských výprav se rozdělovaly mezi jednotlivé příslušníky skupiny. Z obsazených a podrobených území obyvatelstvo platilo daně – daň z hlavy a daň z obdělávání půdy. Mahdisté registrovali své příslušníky podle kmenů a následně jim přerozdělovali finanční obnos. Jedna pětina získaných peněz šla do společné poklady a na *zakāt* a desátek. Ačkoliv se mahdisté snažili potlačit vše, co zavedla předešlá administrativa, v oblasti finančnictví a v dalších aspektech běžného života opět převládl systém nastavený Káhirou. Z technických vymožeností mahdisté převzali používání palných zbraní, parníků a telegrafu, což jim sloužilo ke snadnější komunikaci mezi jednotlivými oddíly. Stejně tak jako za časů předešlé vlády se hlavním obchodním artiklem stali otroci, přičemž samotný chalífa a jeho vojevůdci se řadili k předním obchodníkům. Peníze z prodeje otroků pak končily jak ve státní pokladně, tak s soukromých rukách jednotlivců. Súdán byl kvůli lepší administrativě rozdělen na jednotlivé provincie, které pro chalífu spravovali emíři, samotné rozdělení opět kopírovalo *turkiju*. Každý emír – guvernér spravoval vlastní finance a zastával funkci vojenského velitele. V Ummdurmánu pak sídlil hlavní finanční zmocněnec, jemuž se v oblasti financí zodpovídaly všechny provincie.

Ačkoliv stát udržoval právní systém založený na Koránu a sunně a pravidelně vybíral daně a *zakāt*, vše podléhalo chalífovu rozhodnutí o rozdělení přídělů. Hlavním smyslem státu nadále zůstával *džihád* – jako symbol legitimacy, autority i moci. Právě díky *džihádu* neměl mahdismus zůstat jen záležitostí Súdánu, ale rozšířit se dál do Egypta a dalších států jako boží poselství

⁷⁶ WARBURG, G.: *Islam, Sectarianism*, s. 81.

⁷⁷ THEOBALD, A.: *c. d.*, s. 145.

pro muslimský svět.⁷⁸ *Džihád* byl důležitým znakem mahdistického státu a skrze něj měla být nastolena Boží vláda, tak jak to deklaroval *mahdī*. Dobytí Chartúmu mělo být dobytí Mekky a stejně tak jako se islám v 7. století rozšířil po Arabském poloostrově a do severní Afriky, tak se teď podle mahdismu měl šířit ze Súdánu dále, především do Egypta – symbolu korupce, bezbožnosti a útlatku. Díky *mahdího* smrti byly pozastaveny snahy rozšířit mahdistický džihád do okolních zemí. Vláda chalífy se nesla ve znamení vytvořit islámský stát. Přesto však chalífa nadále udržoval diplomatickou korespondenci s dalšími vůdci v severní Africe a na Arabském poloostrově s cílem podniknout velkou vojenskou výpravu a dobýt Egypt. Na jaře 1887 poslal chalífa dopis osmanskému sultánovi, anglické královně Viktorii a egyptskému chedívi Tawfikovi s proklamací svých nároků a varováním před útokem mahdistů, pokud se výše jmenovaní nepodřídí jeho vůli.⁷⁹

K ničemu z toho však nedošlo. Mahdistický stát se začal potýkat s vnitřními i vnějšími nepřáteli. Na severu a jihu byl nepřátelský Egypt a Etiopie. Obě země byly konsolidované a připravené zakročit proti nepříteli. Zdánlivě jednotná a silná říše se ocitla v potenciálním ohrožení. Súdán navíc neměl vybudované komunikace, administrativní zázemí či průmysl. Vojáci nechápali principy vojenské služby a jejich počáteční fanatismus a víra v *mahdího* vyprchávaly. Jediné, co v Súdánu přetrvalo, bylo primitivní zemědělství, které však nebylo schopné zásobovat obsazené oblasti. Samotný chalífa byl téměř negramotný a neexistují žádné dokumenty napsané jeho rukou.⁸⁰ Stabilizace země nebyla jednoduchá už jen díky množství znepřátelených kmenů. Ty často spojovala pouze nenávisť k egyptsko-turecké či britské vládě, které však již v Súdánu neexistovaly. Mahdistický stát pod vládou chalífy neměl parlament nebo druh lidového shromáždění, kterým by jednal za všechny kmeny. Jediným poradním orgánem chalífy byli jeho vojevůdci a emíři.

Komplikace vyvstaly i ve vyjednávání s jednotlivými vůdci měst a oblastmi, jejichž posty obsadili ještě za *mahdího* života jeho příbuzní. Provincie Darfúr spadala pod Muhammada Khálida Zughala, který díky jisté míře izolovanosti vládl jako nezávislý vládce. Jeho snahy dokonce došly tak daleko, že se chtěl spojit s Muhammadem al-Sharífem a sesadit 'Abdalláhiho.⁸¹ K tomuto pokusu nedošlo, neboť akce byla prozrazena a Muhammad

⁷⁸ FURNISH, Timothy R.: *Holiest Wars: Islamic Mahdis, Their Jihads and Osama bin Laden*. New York 2005, s. 3, 52.

⁷⁹ SEARCY, K.: c. d., s. 132.

⁸⁰ HOLT, P. M. – DALY, M. V.: c. d., s. 265; OHRWALDER, J.: *Ten Years Captivity in the Mahdí's Camp 1882–1892*. London 1892, s. 14.

⁸¹ HOLT, P. M. – DALY, M. V.: c. d., s. 144.

Khālid byl zbaven funkce a internován. Jeho post guvernéra Kordorfánu byl předán chalífovu synovi 'Uthmanovi wad Adamovi.⁸² Nepřátelství se prohloubilo také mezi kmenem Kabābiš, který otevřeně podporoval britskou intervenci a spolupracoval s Káhirou na dodávkách zásob pro posádku v Wádí Halfa. 'Abdallāhi velmi dobře věděl o nepřátelství kmene Kabābiš, a tak zahájil systematickou kampaň na jeho zničení, což mělo zároveň varovat ostatní neloajální kmeny. Podobný osud následně čekal Džuhajnské kmeny v čele s Jusūfem al-Mardī Abū Rūf v oblasti Sennaru.⁸³ Dalším nepřítelem, který se stavěl proti chalífovi 'Abdallāhovi, byl vůdce sánusijského súfijského řádu chalífa 'Uthman. Ten si nárokoval stejnou prestiž a společenské postavení. Jeho následovníkům se nejprve podařilo obsadit El Fasher a pak El Obeid. Abdullāh byl připraven prchnout z Ummduřmánu do Berberu anebo dále na jih. Dokonce se objevily spekulace, že se sánusijský lídr spojí s Káhirou a bude dosazen za pomoci egyptské vlády do Chartúmu.⁸⁴ Spor mezi oběma vůdci, do něhož se zapojovaly i další místní kmeny, trval až do roku 1889, kdy se proti-mahdistická aliance střetla s chalífovým synovcem 'Uthmanovi wad Adam, jenž ji porazil.⁸⁵

Nový nepřítel se objevil v letech 1887–1889, kdy mahdisté vstoupili do války s jižním sousedem, Habešským císařstvím. Nejednalo se o náboženský konflikt, ale o snahu obou vládců posílit svou vlastní moc a získat výsadní postavení v regionu. Habeš jako první zaútočila v roce 1887 na pohraniční súdánskou posádku Gallabat.⁸⁶ Chalífa 'Abdallāhi vyslal na mírovou misi svého příbuzného emíra Jūnise al-Dikaim, který se měl dohodnout s císařem Yohannesem a uklidnit situaci. Rozmíšky a ultimáta mezi oběma státy však nadále pokračovaly. Nakonec dorazila do Ummduřmánu zvěst, že se velká habešská armáda chystá zaútočit. Chalífa tak do čela armády povolal svého nejlepšího vojevůdce Hamdāna Abū 'Anju. V roce 1888 byly vojenské operace mezi Súdánem a Habeší přerušeny. Císař Yohannes nabídl chalífovi 'Abdallāhimu mírová jednání, ale jeho hlavní snahou bylo dostat do země špehy, kteří by podávali informace. V lednu 1889 navíc zemřel chalífův hlavní velitel Hamdān Abū 'Anj, když se pokusil vyléčit pomocí místních bylin.⁸⁷ Rudolf von Slatin, který byl zajatcem v Ummduřmánu, k jeho smrti napsal: „V jeho osobě ztratil chalífa svého nejlepšího emíra... Truchlit pro něho bu-

⁸² THEOBALD, A.: *c. d.*, s. 145.

⁸³ SHIBIKAH, M.: *c. d.*, s. 338.

⁸⁴ THEOBALD, A.: *c. d.*, s. 148–149.

⁸⁵ HOLT, P. M. – DALY, M. V.: *c. d.*, s. 165.

⁸⁶ HAMILTON, J.: *c. d.*, s. 72.

⁸⁷ THEOBALD, A.: *c. d.*, s. 155.

dou všechny jednotky, jak Arabové, tak černoši, kteří ho pokládali za svého vůdce.⁸⁸ Nástupcem Hamdāna Abū 'Anji se stal Zakī Tamal, který pokračoval v boji s Habeši. Bitva se tentokrát strhla 9. března 1889 u Gallabatu. Habešská armáda, v jejímž čele stál sám císař Yohannes, zdecimovala mahdistické jednotky.⁸⁹

Britská administrativa v Káhiře se rozhodla připravit tažení do Súdánu, tentokrát pod velením lorda Kitchenera.⁹⁰ Chalífovi emíři a vojevůdci se ocitli pod velkým tlakem ze strany Britů i Italů, jež chtěli v oslabeném Súdánu získat svůj vliv. Jeden z mahdistických vojevůdců, 'Uthman Dīqna, se chystal obsadit přístav Suakin, důležitý pro obchod s Arabským poloostrovem, ale jeho mise neuspěla.⁹¹ Hlavní město provincie Kassala se náhle octlo v rukách cizí mocnosti – Itálie, na což hned reagoval chalífa. Dal svolat do Ummdurmánu své emíry a rozhodl o mobilizaci vojenských jednotek s cílem znovudobýt město. K útoku nikdy nedošlo. Situace v ostatních jižních provinciích mahdistického Súdánu také nebyla klidná. Především ze střední Afriky začali do oblasti Bahr al-Ghazal pronikat Evropané – Belgičané a Francouzi. Mahdistický Súdán pomalu začal ztrácet svou integritu. Jižní provincie Equatorie byla v držení probritské administrativy. Na severu se podařilo porazit chalífova vojevůdce al-Nadžūmiho, na východě byl vytlačen Dīqna. Súdán se octl v sevření nepřátel.

Závěrečná bitva u Ummdurmánu byla pro chalífu a jeho mahdisty posledním momentem vzepětí se proti britsko-egyptské expedici vyslané do Súdánu s cílem zničit mahdisty a znovuoobsadit Súdán. Celá operace byla ze strany Káhiry velmi dobře naplánována a chalífova vojenská síla nebyla podceněna jako v případě nezdařené evakuace Chartúmu 1885. Vrchní ve-

⁸⁸ SLATIN, C. R.: c. d., s. 156 [překlad – K. B.].

⁸⁹ GLEICHEN, Edward, *The Anglo-Egyptian Sudan: A Compendium Prepared by Officers of the Sudan Government*. 1., London 1905, s. 108; HAMILTON, J.: c. d., s. 72; OHRWALDER, J.: c. d., s. 149.

⁹⁰ Horatio Hebert Kitchener (1850–1916) působil v egyptské armádě a následně se účastnil záchranné expedice generála Gordona. Po pádu Chartúmu se dál účastnil operací v Súdánu a získal post guvernéra východního Súdánu. Později získal post hlavního velitele egyptských vojsk – *Sirdár* a velmi aktivně se podílel na výcviku egyptské armády a na porážce mahdistů u Ummdurmánu. Díky svým velkým organizačním a taktickým schopnostem patřil k nejšlachetnějším velitelům britských operací v Súdánu. Více informací v POLLOCK, John Charles: *Kitchener: The Road to Omdurman*. London 1998; WARNER, Phillip: *Kitchener: The Man Behind the Legend*. Bloomington 1986.

⁹¹ Proto na konci roku 1888 byly do Suakinu vyslány britské vojenské sbory čítající 5 000 mužů, aby s narůstající hrozbou skoncovaly. K útoku na mahdistické síly došlo 18. prosince. Ten skončil pro Káhiru úspěšně, ale moc mahdistů nebyla zcela eliminována. ROYLE, Trevor: *The Kitchener Enigma*. London 2016, s. 81–82.

litel lord Kitchener počítal s vojenským útokem i ostřelováním z válečných lodí, které k Ummdurmánu připluly po Nilu. Bombardování města bylo velmi účinné a zanedlouho došlo k proražení jedné z obranných zdí a poničení *mahdího* hrobky.⁹² K prvnímu ozbrojenému střetu armád došlo 2. září 1898. Chalífova armáda čítala kolem 60 000 mužů, ale jen 14 000 mělo pušku. Právě těchto 14 000 mužů bylo pod velením 'Uthmana al-Dína, který byl zcela nezkušený v boji. Dalších 14 000 baqqāřských Arabů podléhalo rozkazům chalífova bratra Jaqūba. Ten ale také neměl pověst schopného velitele.⁹³ Veškeré síly mahdistů se ve srovnání s organizací a velením britsko-egyptských jednotek pod sirdárem Kitchenerem zdály zcela nekompetentní.⁹⁴ Chalífa a jeho následovníci se po porážce u Ummdurmánu stáhli na jih a samotné město bylo obsazeno bez dalšího boje.

Bitva u Ummdurmánu skončila rozprášením mahdistů, ale jejich početné síly se stále nacházely v oblasti. Někteří z emírů shromáždili zpět své jednotky a připravovali se k novému boji. Jedním z nich byl i emír Ahmad Fadil, který se bitvy přímo nezúčastnil. Jeho vojsko bylo umístěno u Rufáa, 160 km jižně od Ummdurmánu, aby bránilo případnému příchodu britsko-egyptských posil. I on byl záhy poražen, ale podařilo se mu uprchnout. Do konce roku 1898 se tak celý sever a východ Súdánu dostal pod britsko-egyptskou kontrolu. Chalífa, který se stáhl do Kordofánu, ale stále ohrožoval britsko-egyptskou správu v Súdánu. Lord Kitchener mezitím odcestoval do Londýna, kde se mu dostalo velkých poct. V prosinci se Kitchener vrátil do Súdánu, kde se stal generálním guvernérem. Jeho cílem bylo vypořádat se s chalífou.

Zprávy o pobytu chalífy se šířily mezi mahdisty zajatými při tažení. Britsko-egyptská vojska v Súdánu tak posléze zjistila, že 'Abdallāhi se nachází v Umm Diwaykarat. K poslednímu vojenskému střetnutí mezi mahdisty a britsko-egyptskými jednotkami došlo 24. listopadu 1899.⁹⁵ Útoky velel generál Wingate, který napadl nepřátelský tábor. Chalífa si uvědomoval, že prohraje, proto svolal své zbylé emíry, mezi nimi Ahmada Fadila a 'Ali wad Hila. Mahdisté byli rozprášeni a chalífa i jeho emíři zabiti v bitvě. Tento střet znamenal konec mahdistického Súdánu.⁹⁶ Na konci roku 1899 byl Súdán konsolidován pod britsko-egyptskou správu. Mezi stále neobsazené základny patřil

⁹² FARWELL, B.: c. d., s. 304.

⁹³ POLLOCK, J. Ch.: c. d., s. 132; WARNER, P.: c. d., s. 80.

⁹⁴ Pro britsko-egyptské jednotky se jednalo o jedno z největších vítězství, které bylo dosaženo za pomoci střelných zbraní, ačkoliv samotná taktika nebyla nijak výjimečná. STEEVENS, G. W.: *With Kitchener to Khartoum*, London 2015, s. 282 [překlad – K. B.].

⁹⁵ HOLT, P. M. – DALY, M. V.: c. d., s. 10–11.

⁹⁶ Jediným vůdcem, který nebyl zajat, byl 'Uthman Diqna, kterého se podařilo zadržet až v roce 1900. Zbytek života pak strávil v egyptském exilu.

El Obeid, který do konce roku padl. V následujícím roce britsko-egyptské síly zabraly Bahr El Ghazal. Poslední nekontrolovanou oblastí se tak stal Darfur, kde 'Ali Dinār, vnuk místního vládce Muhammada Fadla, přijal autoritu Káhiry a za platbu tributu si udržel mocenskou pozici.⁹⁷

5 Závěr

Mahdismus díky Muhammadu Ahmadovi úspěšně ovládl Súdán v roce 1881, po necelých dvou dekádách skončil porážkou chalífy 'Abdalláhiho v roce 1899. Byl to konec nezávislého státu, nikoliv však náboženské a politické ideologie, která se v podobě neomahdismu opět projevila v následujícím století. S konfliktem, který rozpoutala egyptská správa, se museli vypořádat Britové, pro něž se pád Chartúmu a smrt generála Gordona staly těžkou ranou. Mahdisté, kteří za vlády *mahdího* slavili samé úspěchy, však za vlády chalífy vše ztratili a mnoho z jejich vybojovaných změn se opět vrátilo ke starým pořádkům.

Mahdismus byl reakcí na nenáviděnou *turkiju* a potřebu navrátit společnost k pravověrnému islámu za pomoci džihádu. Přesto, že byly v počátku proklamované cíle splněny, v době krize se ukázalo, jak hluboce jsou staré tradice a zvyky zakořeněny ve společnosti. Snaha nastolit pravověrnou muslimskou společnost z doby Proroka nemohla překonat generacemi zakotvený sufismus a autoritu šejků. Hnutí také nemohlo překonat dekady formování obchodnických a otrokářských dynastií a místních kmenových elit, které se vzájemně nerespektovaly, a panovalo mezi nimi nepřátelství. Jejich jediným pojištěm se stala nenávist k vládní administrativě. Jakmile byla odstraněna tato vláda útlu, do popředí mahdistického státu vystoupily staré i nové spory o moc mezi mahdistickými elitami.

Nezávislý Súdán se nemohl dlouhodobě sjednotit jen na popud vyhlášení džihádu proti nevěřícím. Neschopnost vyrovnat se s nedostačující infrastrukturou, hladomorem a malou zemědělskou produkcí, která obyvatelstvo nemohla uživit, započaly destabilizaci státu, kterou dokončila britská intervence. Přesto však byl vliv mahdismu na formování nezávislého Súdánu zásadní a projevoval se ještě v polovině minulého století. Syn Muhammada Ahmada, Abd al-Rahmán al Mahdí, který se narodil po jeho smrti, se později postavil do čela neo-mahdistického hnutí v Súdánu. Poté, co Súdán získal nezávislost, mu bylo navrženo stát se hlavou země, ale tuto pozici odmítl. Aktivně podporoval politickou stranu Umma, která se po později chápala jako

⁹⁷ HOLT, P. M. – DALY, M. V.: c. d., s. 171–173.

nástupce mahdistického hnutí. V jejím čele později stanul Sadiq al Mahdī, praprávnuk Muhammada Ahmada.

Náboženská autorita *mahdīho* se jen stěží dala přenést na jeho nástupce chalífu, který měl být především politickou autoritou. Cílem mahdistů bylo vytvořit tzv. islámský stát z doby Proroka a stejně tak, jako Mohamed zanechal po své smrti muslimskou obec v chaosu boje o nástupnictví, k podobnému konci se schylovalo i v mahdistickém Súdánu. S rozdílem, že jeho pád ukončila vojenská intervence zvenčí.

RESUMÉ

*MAHDISTICKÝ SÚDÁN (1881–1898):
HISTORICKÉ A SPOLEČENSKÉ KOŘENY MAHDISMU*

Klíčová slova: Muhammad Ahmad, Mahdi, Abdallāhi, kalif, Súdán, mahdismus, Mahdiyya, mahdisté, islámské hnutí, 19. století, mahdistické války, Mahdi uprising, Egypt, otomanská říše, koloniální války, džihád, Chartúm, Omdurman

SUMMARY

*MAHDIST SUDAN (1881–1898):
HISTORICAL AND SOCIAL ROOTS OF MAHDISM*

Mahdism, during the rule of Muhammad Ahmad very successfully controlled Sudan but in the time of caliphate gradually were facing decline. The defeating of Mahdists was the end of independent Sudanic Islamic State but not religion and political ideology. Mahdist uprising celebrated many successes at the beginning of wars but send the fought for changes were turned down after defeat of movement. Mahdism as the reaction on the hated Ottoman administration – *turkyia*, had the aim, which targeted to return of rightful Islamic time with the help of holy war – jihad. In the time of crisis Mahdist state was proved that the tradition and habits were deep rooted from the last decades of Ottoman rule. The generation of trades dynasties, tribal leaders and stave trades who hated and disrespected each other's united

only animosity to administration in Cairo, but after fall of mutual enemy started the political fight for power in the new state. The old disputes again graduated between new Mahdist elites. Independent Sudan was not able to be united only by the jihad against infidels. The lack of infrastructure, famine and the continuing corruption were insuperable obstacles in keeping state independent. The creation of Islamic state was the main aim of Mahdists, but their dawn was caused by military invasion of British troops.

Keywords: Muhammad Ahmad, Mahdi, 'Abdallāhi, caliph, Sudan, Mahdism, Mahdiyya, Mahdists, Islamic movement, 19th century, Mahdist Wars, Mahdi uprising, Egypt, Ottoman Empire, Colonial Wars, jihad, Khartoum, Omdurman.

Mgr. et Bc. Kateřina Benešová
Fakulta filozofická
Západočeská Univerzita v Plzni
Jungmannova 1
301 00 Plzeň
Česká republika
e-mail: kacabene@kap.zcu.cz